

BESA CAMPRUBÍ, Josep (2005): *El títol del poema. Una tipologia dels efectes del títol en el text*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 292 p. (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 102).

El llibre *Poesia; text de l'edició de 1957 revisat i establert per Jaume Coll* de Josep Carner (Barcelona: Quaderns Crema, 1992) du un títol que, aparentment, promet presentar un llibre que en reproduïx un altre (*Poesia* de Josep Carner [Barcelona: Selecta, 1957]). Una lectura sumària ens diu, però, que els dos volums són molt diferents. Per començar, la fitxa bibliogràfica del primer ens indica que l'autor és Josep Carner, però la lectura del llibre ens diu que l'autor no és altre que Jaume Coll. De fet, una lectura més atenta del títol del volum de 1992 («text de l'edició...»), ens pot fer adonar que el títol *Poesia* (el del volum aparegut el 1957) només hi és com a referència, com a discurs segon, podríem dir en llenguatge de Genette; en el títol de 1992, doncs, la paraula «Poesia», que refereix al llibre de Carner de 1957, és un metadiscurs dins del discurs primer, el títol escrit per Jaume Coll. Si el discurs acadèmic, aparentment pensat per designar la realitat de la manera menys ambigua possible, provoca ja aquesta mena de problemes en titular les seves obres, no ha de semblar estrany que els títols de les obres no acadèmiques, especialment les literàries, resultin encara molt més desconcertants. A intentar posar-hi una mica d'ordre, si més no, s'aplica el llibre que ressenyem aquí.

El propòsit s'indica en el subtítol: «una tipologia dels efectes del títol en el text»; el sumari segueix l'esquema característic de les tesis doctorals, d'on prové. Així, la «nova» tipologia que «mira de superar» les ja existents (p. 10) s'exposa i defensa al capítol 5 i darrer del llibre; l'autor aplica aleshores aquesta nova tipologia a un corpus de poemes de la literatura catalana contemporània tot i que, segons ens diu a la «Presentació», «és probable que sigui extensiva a altres productes culturals» (p. 6). Prèviament, en el capítol 4, l'autor ha presentat un estat de la qüestió; aquest capítol conté també una anàlisi epistemològica sobre la creació de tipologies. Fins aquí, doncs, el que promet el subtítol del llibre que ressenyem. Ara bé, l'obra s'emmarca en una disciplina nova (apareguda als anys 70) anomenada «titrologie / titologia / titology...» (p. 5), que l'autor es veu obligat a explicar, tot presentant-ne l'estat de la qüestió, cosa que ocupa gairebé la primera meitat del volum (cap. 1, 2 i 3). Són dos propòsits, doncs, i no pas un: definir què és un títol i decidir com es pot classificar.

Per a la definició del títol, l'autor se situa en un àmbit textual (suprafràstric) i estudia «els efectes del títol en el text» (p. 6, veg. també p. 225). Això implica apellar a diverses disciplines: la lingüística de l'enunciació i la pragmàtica, d'una banda, perquè té en compte el co-text en què es produeix el títol (Weinrich, Levinson); d'una altra, la teoria de la recepció, provinent de la fenomenologia, perquè considera la lectura com a procés que du a uns «efectes» (Iser); i també la semiòtica, perquè busca com el títol aconsegueix significar (Eco), i la teoria literària, perquè estudia les relacions metatextuals (Genette). Dos trets caracteritzen el títol: a) és «un enunciat de segon grau» (p. 9), cosa que implica qüestionar els estudis que analitzen el títol fora del text en què es produeixen (hi dedica tot el capítol 3); d'aquesta manera, en l'exemple posat a l'inici, «Poesia» de Carner funciona com a enunciat de tercer grau, en l'enunciat de segon grau que és el títol *escrit per Jaume Coll*, sigui quina sigui l'autoria del llibre; i b) «no significa el mateix que el text» (22): aquesta

afirmació (que és també el títol del § 2.1.3. i l'únic del llibre que du un signtagma verbal, qüestió que deixem a l'anàlisi de l'autor) implica oposar-se a una opinió profundament arrelada. L'autor ho explica bé amb una imatge: posar títol no és definir, sinó que s'apropa més aviat a l'activitat terminològica (p. 29).

És només quan ha definit què és un títol que l'autor pot proposar-se classificar-los. L'autor parteix del que és exigible en tota tipologia, i especialment dóna importància a dos criteris: l'homogeneïtat i el rigor (§ 4.1.2.2.); això li dóna la base per a la seva crítica de les tipologies anteriors, a les quals retreu especialment defectes en «la base de la tipologització» i en el «solapament» de categories (p. 207). És evitant aquests problemes que pot establir la seva pròpia classificació (p. 216 i ss.). El darrer pas és la demostració empírica de la seva eficàcia, establint els títols dels poemes del corpus en les categories especificades. Ara bé, a l'hora de decidir quina mena de títol correspon a quina mena de categoria, l'autor està obligat (per la mateixa definició que ha donat) a analitzar cada un dels textos en què s'inserta cada títol i això l'obliga a entrar en un l'àmbit tradicional del comentari de text. Curiosament, l'autor no es pronuncia aquí per cap marc teòric, però el mètode usat, en part lògica conseqüència d'haver refusat tota paràfrasi, el situa prop del *New Criticism*, cosa que explica també el procediment de no indicar en cap dels comentaris el context del poema (autor, llibre, any) fins acabada l'anàlisi (p. 269). Besa és un bon lector: uns poemes que un gran filòleg com Hugo Friedrich considera «hermètics», per exemple, són objecte d'una anàlisi atenta i aclaridora (p. 161).

Voldria que el lector s'hagués fet una idea de la meticulositat amb què treballa l'autor: J. Besa és extremament sistemàtic, les seves anàlisis són rigoroses, les crítiques estan fonamentades. El resultat és un llibre que resulta, tot i l'ampli abast del seu objectiu, fàcil de seguir; l'autor passa d'un punt a l'altre amb extrema precaució, no aventura propostes que no hagin estat abans ben establertes. I al final presenta el que ens ha promès: una tipologia nova i que supera les existents. La bibliografia és molt completa i, quan cal, seleccionada amb criteri. Dos punts més: està molt ben escrit i corregit amb extrema atenció, tot i l'abundància de citacions en altres llengües (l'error de «vogayes» per «voyages» a la nota 78, p. 200, és dels poquíssims que li puc retreure; ja posats a fer, la taula 1 de la p. 86 no sembla acordar-se a l'explicació que en fa).

Algunes observacions per acabar. Una de caràcter general, i és la frase «el títol no significa el mateix que el text», potser massa contundent; en un altre lloc l'autor parla de títols «que no tenen pas l'ambició de *resumir* el text» (p. 16) però això vol dir que sí que n'hi ha; és més, per a molts lectors, és l'única lectura possible. Em permeto la pedanteria de recordar l'epigrama 2 del llibre XIV de Marcial: «Onsevulla que et plagui pots posar fi a la lectura d'aquest llibret: cada tema és desenrotllat sencer en dos versos. Si vols saber per què hi he afegit títols t'ho diré: perquè, si ho prefereixes, no hagin de llegir més que els títols». (trad. de Miquel Dolç). És evident que Marcial sabia que el lector poc curós (una de les seves víctimes preferides) llegia el títol com a *resum* del llibre, però enlloc no especifica el nostre autor que només estudiï «els efectes del títol sobre el text *segons el lector molt curós*». Un altre punt: per a l'estudi del que és una tipologia, potser hauria estat més aclaridor partir d'una epistemologia general aplicable a qualsevol estudi científic (per exemple, la del mateix Bunge, només esmentat de passada (p. 133) i derivar a una anàlisi concreta, com és el cas de l'estudi de textos d'Isenberg. D'altra banda, en l'ampli camp de disciplines en què es mou l'autor, és lògic que algunes quedin menys tractades que d'altres, per exemple la lexicologia, i en concret l'onomasiologia (§ 2.3.2). En aquest punt seria bo tenir en compte els treballs de Kleiber i la seva escola (un darrer estudi és el de B. Bosredon «Titres et noms propres: des voisins ou des cousins?» *Aux carrefours du sens. Hommages offerts à Georges Kleiber pour son 60 anniversaire*. Eds. Marc Riegel, et al. Leuven / Paris: Peeters, 2006, p. 487-97).

Algunes qüestions menors: en descartar la possibilitat del tipus «títol al·lusiú» que proposen Sawyer (p. 191) i Levinson (p. 199), Besa considera que l'«al·lusivitat» és una « propietat o qualitat » d'alguns títols (p. 205) i no pas un tret que defineixi una categoria; malgrat això no l'esmenta enlloc més; en l'apartat de les funcions del títol (§ 2.3) parla de l'al·lusió (p. 87) però no sembla portar-hi relació. També manca una referència interna a l'hora de parlar de l'article definit, que és es-

mentat a la nota 32 (p. 20) i després en el cos del text (p. 99). Algunes vegades, l'entusiasme du l'autor a anàlisis que no tenen gaire aplicació en aquest llibre, com per exemple la de mètrica de la nota 54 (p. 78), o la de les tipologies textuais (p. 132). I, a l'hora de presentar el seu llibre, li hauria anat bé pensar en un subtítol més «seductor» (§ 2.3.4) encara que fos a costa de la precisió. Malauradament, el llibre no té índexs de noms... ni de títols!, cosa que fa difícil, per exemple, el seguiment de determinades polèmiques, o la localització de la infinitat d'exemples que hi surten. També seria desitjable (ni que fos perquè és aquest llibre!), la pràctica d'indicar a l'encapçalament de les pàgines el títol del capítol on es troba.

Al començament del llibre, J. Besa parla de la «tipologia transgenèrica» (p.10) que proposa Levinson; fóra bo que ara ell mateix s'apliqués a desenvolupar la que aquí proposa en d'altres àmbits (per exemple, en la no-ficció, o en les relacions entre pintura i poesia), perquè ha demostrat amb escreix la seva sensibilitat lectora i el seu rigor investigador.